

Судова практика розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення¹

Виникнення особистих і майнових прав громадян, їх зміну і припинення закон завжди пов'язує з настанням чи зміною певних обставин, тобто з юридичними фактами. У більшості випадків вони підтверджуються різними свідченнями, довідками та іншими документами, що видаються громадянам в адміністративному порядку. Проте не завжди заінтересована особа має можливість довести документально, що той чи інший факт мав місце (неможливість поновлення втраченого документа або виправлення наявних у ньому помилок тощо). Тому в певних випадках допускається судовий порядок встановлення фактів, що мають юридичне значення.

Справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, розглядаються у цивільному процесі в порядку окремого провадження. Теорія цивільного процесуального права виходить із того, що окреме провадження є різновидом проваджень цивільного судочинства, в якому, як і в інших провадженнях, здійснюється правосуддя у цивільних справах.

Ще за часів Римської імперії передбачалося, що у зазначених випадках особа може звернутися до судді та довести перед державною офіційною особою, що той або інший факт дійсно мав місце, але документи про такий факт втрачено. Ці факти називали юридичними, бо лише за їх наявності в особи виникають юридичні права. Такий вид провадження склався історично і застосовується в усіх судових системах світу в тій або іншій інтерпретації².

Так, у Цивільному процесуальному кодексі (далі — ЦПК) УРСР 1929 р. такі справи були закріплені в розд. 23, що мав назву «Встановлення обставин, від яких залежить виникнення публічних прав громадян». У ЦПК УРСР 1963 р.

було виділено окреме провадження, яке регулювалося гл. 33, і перелік справ зазначеної категорії відрізнявся як від попереднього Кодексу, так і від переліку справ, що закріплені у ст. 256 ЦПК України 2004 р.

На відміну від позовного провадження, окремому провадженню притаманні такі ознаки, які характеризують його структурну самостійність та прикладну значущість і які визначаються такою суттєвою ознакою, як безспірність розгляду справ, що віднесені до окремого провадження³. Важливою також є не тільки конкретна мета встановлення факту, а його зв'язок із певним суб'єктивним матеріальним правом.

Метою цього аналізу є вивчення практики застосування судами норм законодавства при розгляді справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення, виявлення складних і спірних питань у судовій практиці та законодавстві, надання пропозицій щодо забезпечення правильного та однакового застосування судами норм права. У ході підготовки аналізу вивчено практику розгляду судами цивільних справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення, згідно з положеннями ЦПК за 2010 р.

Юрисдикційність справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення

Чинне цивільне процесуальне законодавство відносить до юрисдикції суду справи про встановлення фактів, від яких залежить виникнення, зміна або припинення суб'єктивних прав громадян. Проте не завжди той чи інший факт, що має юридичне значення, може бути підтверджений відповідним документом через його втрату, знищення архівів тощо. Тому закон у певних випадках передбачає судовий порядок встановлення таких фактів.

¹ Витяг із аналізу до друку підготували суддя Верховного Суду України **Н.П. ЛЯЩЕНКО** і науковий консультант управління вивчення та аналізу судової практики, кандидат юридичних наук **З.П. МЕЛЬНИК**.

² Див.: Я с и н о к М. Встановлення фактів, що мають юридичне значення // Підприємництво, господарство і право. — К., 2008. — № 11. — С. 172.

³ Див.: Васильєв С.В. Гражданский процесс. — Х., 2007. — С. 338—339; Гражданский процесс / Под ред. М.К. Треушников. — М., 2010. — С. 470—472.

Справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, належать до юрисдикції суду за таких умов:

1. Факти, що підлягають встановленню, повинні мати юридичне значення, тобто від них мають залежати виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав громадян.

Для визначення юридичного характеру факту потрібно з'ясувати мету встановлення, оскільки один і той самий факт для певних осіб і для певної мети може мати юридичне значення, а для інших осіб та для іншої мети — ні.

Наприклад, встановлення факту перебування на утриманні для призначення пенсії у зв'язку із втратою годувальника має юридичне значення для непрацездатного члена сім'ї померлого незалежно від часу перебування на його утриманні. А для вітчима і мачухи таке право настане за умови, якщо вони виховували або утримували померлого пасинка чи падчерку не менше п'яти років (статті 37 і 41 Закону від 5 листопада 1991 р. № 1788-ХІІ «Про пенсійне забезпечення»; далі — Закон № 1788-ХІІ).

2. Встановлення факту не пов'язується з подальшим вирішенням спору про право.

Якщо під час розгляду справи про встановлення факту заінтересованими особами буде заявлений спір про право або суд сам дійде висновку, що у цій справі встановлення факту пов'язане з необхідністю вирішення в судовому порядку спору про право, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює цим особам, що вони вправі подати позов на загальних підставах.

3. Заявник не має іншої можливості одержати чи відновити документ, який посвідчує факт, що має юридичне значення.

Для цього заявник разом із заявою про встановлення факту подає докази на підтвердження того, що до її пред'явлення він звертався до відповідних організацій за одержанням документа, який посвідчував би такий факт, але йому в цьому було відмовлено із зазначенням причин відмови (відсутність архіву, відсутність запису в актах цивільного стану тощо).

4. Чинним законодавством не передбачено іншого позасудового порядку встановлення юридичних фактів.

Перелік юридичних фактів, що підлягають встановленню в судовому порядку, наводиться у ст. 256 ЦПК і не є вичерпним. У судовому порядку можуть бути встановлені й інші факти, від яких залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав фізичних осіб, якщо законом не передбачено іншого порядку їх

встановлення, зокрема встановлення факту батьківства, володіння будинком на праві власності тощо.

Сторонами у справах окремого провадження є заявники, заінтересовані особи, які є спеціальними суб'єктами цього виду провадження. При визначенні кола заінтересованих осіб у встановленні факту слід враховувати їх юридичний інтерес, а саме:

– тоді, коли факти, що підлягають встановленню, можуть вплинути на їх права та обов'язки;

– якщо це організації та установи, в яких заявник буде реалізовувати рішення про встановлення факту.

Громадяни України, які постійно проживають за межами держави, також мають право звернутися до суду загальної юрисдикції із заявою про встановлення факту, що має юридичне значення. Відповідно до вимог ч. 2 ст. 257 ЦПК підсудність таких справ визначається за клопотанням заявника ухвалою судді Верховного Суду України.

Вирішуючи питання про прийняття заяв про встановлення фактів, що мають юридичне значення, судам необхідно враховувати, що ці заяви повинні відповідати як загальним правилам щодо змісту і форми позовної заяви, встановленим ст. 119 ЦПК, так і вимогам щодо її змісту, передбаченим ст. 258 цього Кодексу.

Важливе значення має вимога про обов'язкове зазначення у заяві мети встановлення юридичного факту, оскільки мета дає можливість зробити висновок, чи дійсно цей факт є юридичним і чи тягне він правові наслідки. У заяві необхідно також вказати причини неможливості одержання або відновлення документів, що посвідчують цей факт, та навести докази його існування. З урахуванням зазначеної в заяві мети, суд визначає коло осіб, які можуть бути залучені до участі у справі.

Якщо у заяві не зазначено, який конкретно факт просить встановити заявник, з яких причин неможливо одержати або відновити документ, що посвідчує цей факт, якими доказами він підтверджується, або до заяви не приєднано довідки про неможливість одержання чи відновлення необхідних документів, суддя відповідно до ст. 121 ЦПК постановляє ухвалу, в якій зазначаються підстави для залишення заяви без руху і надає заявникові строк для усунення недоліків. У разі невиконання цих вказівок заява вважається неподаною і повертається заявникові, про що суддя постановляє мотивовану ухвалу.

При вирішенні питання про прийняття заяв про встановлення факту, що має юридичне значення, суддя, окрім перевірки відповідності пода-

ної заяви вимогам закону щодо форми та змісту, зобов'язаний з'ясувати питання про підсудність та юрисдикційність.

Оскільки чинним законодавством передбачено позасудове встановлення певних фактів, що мають юридичне значення, то суддя, приймаючи заяву, повинен перевірити, чи може взагалі ця заява розглядатися в судовому порядку і чи не віднесено її розгляд до повноважень іншого органу.

Якщо за законом заява не підлягає судовому розгляду, суддя мотивованою ухвалою відмовляє у відкритті провадження на підставі ч. 2 ст. 122 ЦПК, а коли справу вже відкрито — закриває провадження в ній.

Наприклад, згідно з рекомендаціями, наданими у п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 5 (зі змінами, внесеними постановою Пленуму від 25 травня 1998 р.) «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення», відповідно до Закону від 28 лютого 1991 р. № 796-ХІІ «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (далі — Закон № 796-ХІІ) і затвердженого на підставі цього Закону постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 1992 р. № 501 Порядку видачі посвідчень особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, посвідчення учасникам ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС може видаватися на підставі рішення суду про встановлення факту безпосередньої участі в будь-яких роботах за певний період (визначений законодавством), пов'язаних з усуненням самої аварії, її наслідків у зоні відчуження, у тому числі в проведенні евакуації людей і майна з цієї зони, а також у роботах на діючих пунктах санітарної обробки людей і дезактивації техніки. Інші питання щодо визначення статусу осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, вирішуються на підставі відповідних документів, а спірні питання — комісіями при виконкомах Київської і Житомирської обласних Рад народних депутатів і при Міністерстві у справах захисту населення від наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Так, Кам'янсько-Дніпровський районний суд Запорізької області рішенням від 16 листопада 2010 р. заяву Б., заінтересовані особи — управління праці та соціального захисту населення Кам'янсько-Дніпровської районної державної адміністрації Запорізької області, управління праці та соціального захисту населення Коростенської міської ради Житомирської області, про встановлення факту постійного проживання станом на

26 квітня 1986 р. у м. Коростені Житомирської області на території військової частини № 44124 Міністерства оборони СРСР задовольнив.

Апеляційний суд Запорізької області за наслідками розгляду апеляційної скарги управління праці та соціального захисту населення Коростенської міської ради Житомирської області ухвалою від 17 лютого 2011 р. це рішення скасував, заяву Б. залишив без розгляду. В ухвалі суду зазначено, що умови визначення осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, передбачені ст. 11 Закону № 796-ХІІ, тобто чинним законодавством встановлено певний позасудовий порядок вирішення такого питання, який заявник не використав. Крім того, з матеріалів справи вбачається, що фактично між заявником і заінтересованими особами існує спір про право на пільги як учасника ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи.

Тобто справи про встановлення фактів участі у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, а також статусу ліквідатора не підлягають розгляду у порядку цивільного судочинства.

Також не можуть бути встановлені в судовому порядку факти щодо:

- 1) трудового стажу (для призначення пенсій та допомоги по тимчасовій непрацездатності, нарахування надбавок та інших пільг);
- 2) причин та ступеня втрати працездатності;
- 3) групи інвалідності та часу її настання;
- 4) проходження дійсної військової служби;
- 5) участі у бойових діях, перебування на фронті, у партизанських загонах;
- 6) одержання поранення, контузії в боях при захисті України, СРСР чи при виконанні інших обов'язків військової служби;
- 7) визнання ветераном чи інвалідом Великої Вітчизняної війни;
- 8) віку фізичної особи;
- 9) закінчення учбового закладу й одержання відповідної освіти;
- 10) усиновлення після смерті усиновленого чи усиновителя, якщо за життя після 1926 р. воно не було належним чином оформлене;
- 11) належності до певної національності;
- 12) належності особі паспорта, військового квитка, квитка про членство в об'єднанні громадян, а також свідоцтв, які видаються органами реєстрації актів цивільного стану;
- 13) тотожності осіб, а також імені, по батькові та прізвища осіб, по-різному записаних у документах;
- 14) одержання урядових нагород;
- 15) розкуркулювання та адміністративного виселення громадян;

16) про встановлення належності до ветеранів та інвалідів війни;

17) про встановлення факту винесення вироку або постановлення рішення суду щодо відповідної особи;

18) набуття громадянства України громадянином іншої держави.

Слід звертати увагу на цей перелік, оскільки велику кількість справ про встановлення зазначених фактів суди задовольняють.

Встановлення факту родинних відносин між фізичними особами

Факт родинних відносин між фізичними особами (п. 1 ч. 1 ст. 256 ЦПК) встановлюється у судовому порядку, коли цей факт безпосередньо породжує юридичні наслідки для заявника: право на спадщину, право на пенсію у зв'язку із втратою годувальника, одержання компенсації тощо.

Заявниками у справі про встановлення факту родинних відносин можуть бути:

- спадкоємці померлої особи, які мають право на спадщину як за законом, так і за заповітом і для яких у зв'язку із встановленням факту родинних відносин мають настати певні юридичні наслідки;

- особи, які мають право на пенсію у зв'язку із втратою годувальника і яким органи пенсійного фонду відмовили в її призначенні через відсутність доказів, що підтверджують родинні відносини;

- інші особи, якщо встановлення такого факту тягне виникнення юридичних наслідків для цих осіб;

- прокурор у порядку статей 45, 46 ЦПК відповідно до ст. 36¹ Закону від 5 листопада 1991 р. № 1789-ХІІ «Про прокуратуру» також має право звернутися до суду із заявою про встановлення факту родинних відносин для осіб, інтереси яких він представляє за законом.

Водночас справи про встановлення факту родинних відносин із метою одержання спадщини не можуть розглядатися судами, якщо заявник відповідно до ст. 1224 Цивільного кодексу України (далі — ЦК) усунутий від спадщини.

Заінтересовані особи беруть участь у справах цієї категорії з метою захисту своїх інтересів або інтересів держави. Заінтересованими особами у справах про встановлення факту родинних відносин залежно від мети встановлення цього факту можуть бути й інші особи, які мають право на спадщину (брати, сестри, онуки, особи, на користь яких складено заповіт, усиновлені, терито-

ріальна громада за відсутності інших спадкоємців за законом і заповітом).

До заяви про встановлення факту родинних відносин, в якій зазначається мета, з якою заявник просить встановити цей факт, можуть додаватися такі документи та докази:

1) докази, які підтверджують наявність цього юридичного факту (акти, анкети, автобіографії, листівки, сімейні фотографії, листи ділового та особистого характеру, особові справи, рішення судів, ордери на вселення, обмінні ордери, погосподарські книги, виписки з домових книг та інші документи, які у собі містять відомості про родинні відносини осіб);

2) довідки органів реєстрації актів цивільного стану (далі — РАЦС) про неможливість поновлення втрачених записів, внесення змін і доповнень, виправлень у записи актів цивільного стану;

3) пояснення свідків, яким достовірно відомо про взаємовідносини померлого із заявником.

Цей перелік не є вичерпним.

Водночас рішення суду про встановлення родинних відносин не може бути підставою для внесення виправлень, змін чи доповнень в актовий запис, видачі заявнику нового паспорта.

Аналіз вивчених справ свідчить про те, що суди, вирішуючи справи про встановлення факту родинних відносин, допускають помилки. У справах щодо оформлення права на спадщину не витребовують відомостей про смерть спадкодавця, щодо відкриття спадкової справи нотаріальною конторою, не перевіряють кола спадкоємців, які повинні були б бути заінтересованими особами у справі, наявність заповіту, право особи на обов'язкову частку.

Так, Євпаторійський міський суд АР Крим рішенням від 24 вересня 2009 р. заяву І.Д.В., заінтересована особа — Чорноморська селищна рада, про встановлення факту, що має юридичне значення, а саме: І.А.Є., який помер у 1995 р. у смт Чорноморське Чорноморського району, є батьком І.Д.В., 1966 р. н., задовольнив.

Суд першої інстанції, задовольняючи у порядку окремого провадження заяву І.Д.В., виходив із того, що при розгляді справи факт родинних відносин заявника з І.А.Є. як батька та рідного сина доведений і встановлення такого факту необхідно заявникові для оформлення спадкових прав.

Проте колегія суддів Апеляційного суду АР Крим не погодилася з цим судовим рішенням, зазначивши таке.

Якщо виникнення права на спадкування залежить від доведення певних фактів, то особа

може звернутися до суду із заявою про встановлення цих фактів, що у разі відсутності спору розглядається за правилами окремого провадження. Якщо під час розгляду справи у порядку окремого провадження з'ясується, що має місце спір про право, суд на підставі ч. 6 ст. 235 ЦПК залишає заяву без розгляду і роз'яснює заявникові, що він має право звернутися до суду з позовом на загальних підставах.

У зв'язку із цим Апеляційний суд АР Крим ухвалою від 11 березня 2010 р. зазначене рішення суду першої інстанції скасував, заяву І.Д.В. залишив без розгляду та роз'яснив заявнику, що він має право подати позов на загальних підставах.

Дружина чи чоловік також мають право на спадкування у разі смерті одного з подружжя, однак такі члени сім'ї не перебувають у кровному спорідненні. Встановлення факту родинних відносин між такими особами чинним законодавством не передбачено, для них може мати правове значення встановлення факту реєстрації шлюбу чи факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу у відповідних випадках.

Проте суди, зокрема Херсонської області, задовольняли заяви про встановлення родинних відносин між подружжями. Такі рішення ухвалили Великопетиський районний суд від 23 квітня 2010 р. у справі № 2о-20/2010 р. за заявою К.; від 1 липня 2010 р. за заявою П. та інші суди області.

Суд не має права відмовити у розгляді заяви про встановлення факту родинних відносин з тих мотивів, що заявник може вирішити це питання шляхом встановлення неправильності запису в актах цивільного стану. Право вибору належить заявнику.

Встановлення факту перебування фізичної особи на утриманні

На підставі п. 2 ч. 1 ст. 256 ЦПК може бути встановлено факт перебування фізичної особи на утриманні померлого, що має значення для одержання свідоцтва про право на спадщину, призначення пенсії чи відшкодування шкоди за умови, що утримання було повним або допомога, яка надавалась утриманцю, була постійним і основним джерелом засобів до існування навіть коли утриманець (заявник) мав заробіток, одержував пенсію, стипендію тощо.

Повне утримання означає відсутність у члена сім'ї інших джерел доходів, окрім допомоги померлого. Якщо, крім допомоги, що надавалась померлим, особа мала інші джерела доходів, то слід встановити, чи була допомога годувальника постійним і основним джерелом засобів до існування.

Постійний характер допомоги означає, що вона була не одноразовою, а надавалась систематично, протягом певного періоду часу, і що померлий взяв на себе обов'язок щодо утримання цього члена сім'ї. Основне значення допомоги слід з'ясовувати шляхом порівняння розміру допомоги з боку померлого та інших доходів. Вирішення питання залежить від співвідношення розмірів допомоги та інших одержуваних доходів.

Утримання може полягати у систематичній грошовій допомозі у вигляді грошових переказів, продуктових чи речових посилок тощо. Ні отримання непрацездатною особою пенсії, ні її окреме проживання від спадкодавця не можуть бути перешкодою для визнання факту перебування на утриманні.

У тому разі, коли спадкодавець виплачує особі гроші як зарплату за виконану роботу, надання послуг, така особа не може вважатися такою, що перебуває у платника на утриманні. Якщо особа, яка мала право бути на утриманні у спадкодавця, фактично цим правом не скористалася, вона втрачає право на спадщину як утриманець.

Суб'єктами звернення до суду із заявами про встановлення факту перебування особи на утриманні можуть бути фізичні особи, в яких на підставі чинного законодавства у разі встановлення факту виникає відповідне право, чи їх представники.

Цей факт може бути встановлений судом у разі відсутності документа про його підтвердження, виданого органами виконавчої влади з питань житлово-комунального господарства, виконкомом сільських і селищних рад, іншими організаціями, чи в разі відмови у його видачі та при одержанні документа, що не підтверджує факт перебування громадянина на утриманні. Видана відповідним органом довідка про те, що за його даними особа не перебувала на утриманні померлого, не виключає можливості встановлення в судовому порядку факту перебування на утриманні.

До заяви про встановлення факту перебування фізичної особи на утриманні, в якій зазначається мета цього встановлення, можуть надаватися:

- 1) докази, що підтверджують факт перебування заявника на утриманні особи, яка померла (документи, акти, листи ділового й особистого характеру);
- 2) докази, які встановлюють, що надані заявнику матеріальні засоби є основним і постійним джерелом його існування (корінці поштових переказів, квитанції та інші документи, що свідчать про одержання заявником грошей або іншої допомоги від годувальника);

3) довідка із ЖЕКу або сільської ради про те, що заявник звертався до них за одержанням документа про перебування на утриманні померлого, однак йому в цьому було відмовлено через відсутність відомостей про утримання або на тій підставі, що заявник не був на утриманні;

4) документи, які свідчать про те, що заявник є членом сім'ї померлого (крім спадкування за ч. 2 ст. 1265 ЦК утримання не потрібно доводити, що він є членом сім'ї померлого) — копія свідоцтва про шлюб, народження, усиновлення тощо;

5) документи, які встановлюють, що заявник був неповнолітньою або непрацездатною особою, не був членом сім'ї спадкодавця, але перебував на утриманні останнього не менше п'яти років та одержував від нього матеріальну допомогу, що була єдиним джерелом засобів до існування (копія свідоцтва про народження, довідка про інвалідність, інші письмові докази);

6) копія свідоцтва про смерть годувальника.

Аналіз судової практики свідчить про те, що, розглядаючи справи цієї категорії, суди не враховували те, що факт перебування на утриманні не завжди тягне певні наслідки.

Право на пенсію у разі втрати годувальника мають непрацездатні члени сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні (ч. 1 ст. 37 Закону № 1788-ХІІ).

Наприклад, у справі за заявою К.Л., заінтересована особа — Управління Пенсійного фонду України у м. Вугледарі Донецької області, про встановлення факту перебування на утриманні заявниці посилялася на те, що з 1987 р. перебувала у шлюбі з К.Г., 1951 р. н. До його смерті, тобто до 2 квітня 2004 р., вона перебувала на його утриманні. Встановлення цього факту їй потрібно для отримання пенсії у зв'язку із втратою годувальника. Вугледарський міський суд Донецької області рішенням від 14 червня 2010 р. встановив факт перебування К.Л. на утриманні К.Г., померлого 2 квітня 2004 р.

В установленому законом порядку це рішення не оскаржувалося.

З матеріалів справи вбачається, що на момент смерті чоловіка заявниці, яка народилася у 1953 р., виповнилося лише 51 рік. Ні за станом здоров'я, ні за віком вона не є непрацездатною. Проте суд не з'ясував, чи породжує встановлення цього факту виникнення права на пенсію у зв'язку із втратою годувальника.

У судів виникають питання та труднощі, зокрема, щодо розуміння того, хто є непрацездатними членами сім'ї померлого годувальника, та тлумачення ст. 36 Закону від 9 липня 2003 р.

№ 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (далі — Закон № 1058-IV).

Відповідно до частин 1, 2 ст. 36 зазначеного Закону пенсія у зв'язку із втратою годувальника призначається **непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника**, які були на його утриманні, за наявності у годувальника на день смерті страхового стажу, який був би необхідний йому для призначення пенсії по інвалідності, а в разі смерті пенсіонера або осіб, зазначених у ч. 2 ст. 32 цього Закону, — незалежно від тривалості страхового стажу. До того ж дітям пенсія у зв'язку із втратою годувальника призначається незалежно від того, чи були вони на його утриманні.

Батьки і чоловік (дружина) померлого, які не були на його утриманні, мають право на пенсію у зв'язку із втратою годувальника, якщо втратили джерело засобів до існування.

Непрацездатними членами сім'ї вважаються:

1) чоловік (дружина), батько, мати, якщо вони є інвалідами або досягли пенсійного віку, передбаченого ст. 26 цього Закону;

2) діти (у тому числі діти, які народилися до спливу 10 місяців з дня смерті годувальника) померлого годувальника, які не досягли 18 років або старші цього віку, якщо вони стали інвалідами до досягнення 18 років;

3) чоловік (дружина), а в разі їх відсутності — один із батьків або брат чи сестра, дід чи баба померлого годувальника незалежно від віку і працездатності, якщо він (вона) не працюють і зайняті доглядом за дитиною (дітьми) померлого годувальника до досягнення нею (ними) восьми років.

Ті ж самі положення зазначені у статтях 37, 40, 41 Закону № 1788-ХІІ.

Із наведених норм Закону випливає, що право на отримання пенсії у зв'язку із втратою годувальника мають особи, які на день його смерті були непрацездатними. Усі правила цього Закону, що стосуються сімей померлих, відповідно, поширюються (оскільки інше не обумовлено) і на сім'ї безвісно відсутніх, якщо безвісна відсутність годувальника засвідчена у встановленому порядку.

На практиці суди по-різному тлумачать зазначені норми цього Закону, що призводить до неоднакового розгляду справ про встановлення фактів перебування на утриманні.

Крім загальних положень Закону, зазначених вище, при вирішенні заяв про встановлення факту перебування на утриманні необхідно враховувати, що:

1) батьки і чоловік (дружина) померлого, які не були на його утриманні, також мають право на

пенсію, якщо згодом втратили джерело засобів до існування. Вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти мають право на пенсію в разі втрати годувальника до закінчення навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23-річного віку;

2) з метою оформлення права на спадщину необхідно, щоб утриманець був неповнолітньою або непрацездатною особою, яка не була членом сім'ї спадкодавця та перебувала на його утриманні не менше п'яти років (ч. 2 ст. 1265 ЦК);

3) при відшкодуванні шкоди в разі втрати годувальника не має значення, чи перебував непрацездатний утриманець у родинних чи шлюбних відносинах із годувальником (статті 1200, 1205, 1207 ЦК).

Для ухвалення позитивного рішення у справі за заявами цієї категорії суд першої інстанції має встановити, чи може особа, яка звернулася до суду, мати відповідні правові наслідки, на які вона розраховує, чи правильно вона зазначила заінтересовану особу в справі. Суд відповідно до ст. 235 ЦПК повинен дати належну оцінку наданим доказам, згідно з якими встановити факт того, що матеріальна допомога годувальника була для заявника основним джерелом засобів до існування.

Суди першої інстанції не завжди дотримуються таких положень.

Встановлення факту каліцтва, якщо це потрібно для призначення пенсії або для одержання допомоги по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 256 ЦПК суд вправі розглядати справи про встановлення факту каліцтва, якщо це потрібно для призначення пенсії або одержання допомоги по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню.

У порівнянні з ЦПК 1963 р. чинний ЦПК передбачає можливість встановлення як факту каліцтва на виробництві, так і факту каліцтва, не пов'язаного з роботою. Проте у п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 5 «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення» (далі — постанова Пленуму № 5) зазначено, що при застосуванні цього положення закону, яким передбачено встановлення каліцтва на виробництві, або у зв'язку з виконанням державних чи громадських обов'язків, якщо це необхідно для призначення пенсії або одержання допомоги

по соціальному страхуванню, судам слід мати на увазі, що з дня введення в дію Закону від 14 жовтня 1992 р. № 2694-XII «Про охорону праці» (далі — Закон № 2694-XII), а саме 24 листопада 1992 р. справи про встановлення таких фактів не розглядаються в порядку окремого провадження.

Тобто цим Законом передбачено, що питання, пов'язані зі встановленням факту каліцтва на виробництві, у разі виникнення з цього приводу спору, а також, якщо при каліцтві у зв'язку з виконанням державних чи громадських обов'язків пенсія призначається особам, які внаслідок цього стали інвалідами, вирішуються в порядку, встановленому для розгляду трудових спорів, тобто в позовному провадженні.

Так, Бахчисарайський районний суд АР Крим рішенням від 5 листопада 2009 р. частково задовольнив заяву К. про встановлення факту, що має юридичне значення. Суд встановив факт того, що К., 10 червня 1979 р. н., з 26 червня 2007 р. та на момент настання нещасного випадку, який стався 12 вересня 2007 р., працював робочим у ТОВ «Малус Інвест» (далі — ТОВ) і перебував із зазначеним підприємством у трудових відносинах. У задоволенні решти вимог суд відмовив.

Суд першої інстанції, ухвалюючи рішення про задоволення заяви К. у порядку окремого провадження, на підставі даних трудової книжки, договору від 26 червня 2007 р. № 1/06, довідки від 29 жовтня 2007 р. № 02/10. на ім'я К. за підписом директора ТОВ про перебування в трудових відносинах, довідки головного бухгалтера ТОВ про нарахування заробітної плати за період із червня по вересень 2007 р. дійшов висновку про доведеність факту перебування заявника у трудових відносинах із ТОВ на момент настання нещасного випадку.

Однак висновки суду зроблені з порушенням норм процесуального права. Зазначені обставини свідчать про те, що предметом судового розгляду по суті є спір про право заявника на працю на підставі укладення трудового договору і на одержання страхового відшкодування у зв'язку із спричиненням травми під час виконання трудових обов'язків.

Апеляційний суд АР Крим ухвалою від 20 січня 2010 р. скасував рішення районного суду. Заяву К. про встановлення факту, що має юридичне значення, залишив без розгляду. Заінтересованим особам роз'яснив, що вони мають право подати позов на загальних підставах.

Згідно зі ст. 22 Закону № 2694-XII роботодавець повинен організовувати розслідування та вести облік нещасних випадків, професійних за-

хворювань і аварій відповідно до положення, що затверджується Кабінетом Міністрів України за погодженням із всеукраїнськими об'єднаннями профспілок.

За підсумками розслідування нещасного випадку, професійного захворювання або аварії роботодавець складає акт за встановленою формою, один примірник якого він зобов'язаний видати потерпілому або іншій заінтересованій особі не пізніше трьох днів із моменту закінчення розслідування.

У разі відмови роботодавця скласти акт про нещасний випадок чи незгоди потерпілого з його змістом питання вирішуються посадовою особою органу державного нагляду за охороною праці, рішення якого є обов'язковим для роботодавця (частини 3, 4 ст. 22 Закону № 2694-XII; п. 38 Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 111²; з 1 січня 2012 р. діє постанова Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1232 «Деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві»). Рішення посадової особи органу державного нагляду за охороною праці може бути оскаржене у судовому порядку.

Відповідно до ст. 31 Закону № 1058-IV причина, група, час настання інвалідності, строк, на який встановлюється інвалідність, визначаються органом медико-соціальної експертизи згідно із законодавством. Органи Пенсійного фонду України та застрахована особа мають право в установленому законом порядку оскаржити рішення органів медико-соціальної експертизи. Отже, встановлення факту каліцтва, не пов'язаного з роботою, з метою призначення пенсії згідно із зазначеним Законом має встановлюватися разом із вирішенням відповідного спору про право органами Пенсійного фонду України або судом.

Вбачається, що оскільки Закон № 2694-XII зворотної сили не має, у порядку цивільного судочинства за правилами окремого провадження за відсутності спору про право може бути встановлений факт каліцтва, що відбувся до вступу цього Закону в дію, а також коли виключається можливість його підтвердження в іншому порядку, зокрема:

- якщо підтвердження цього факту не можна встановити у позасудовому порядку;
- акт про нещасний випадок або аварію на виробництві, наслідком чого стало каліцтво, не складався і скласти його вже неможливо;

– складений акт про нещасний випадок або аварію на виробництві був знищений і поновити його у позасудовому порядку неможливо;

– втрачено рішення органів медико-соціальної експертизи про встановлення інвалідності та відповідний орган не може з поважних причин його видати повторно;

– якщо при складанні акта допущено помилку, яка перешкоджає визнанню факту нещасного випадку, і виправити її у позасудовому порядку не можна;

– існують перешкоди для встановлення факту нещасного випадку, усунути які у позасудовому порядку не вдалось.

Тобто за загальним правилом питання, пов'язані із встановленням факту каліцтва, коли з приводу цього виникає спір, а також якщо на підставі факту нещасного випадку призначається пенсія особам, які внаслідок цього стали інвалідами, вирішується в порядку, встановленому для трудових спорів. Спори, що виникають із цього приводу, можуть вирішуватись у позасудовому порядку спеціально уповноваженим органом або судом.

У порядку окремого провадження факт каліцтва, якщо це потрібно для призначення пенсії або одержання допомоги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, за відсутності спору про право може бути встановлено, коли виключається можливість його підтвердження в іншому порядку, що унеможлиблює реалізацію заінтересованими особами належних їм суб'єктивних прав.

Положення щодо встановлення судом фактів каліцтва, які зазначені у п. 3 ст. 256 ЦПК, на сьогодні стосуються лише тих фактів, які мали місце до 24 листопада 1992 р. та можуть бути встановлені в порядку окремого провадження у тому разі, коли виключається можливість їх підтвердження у позасудовому порядку, що повинно бути підтверджено необхідним документом.

Заява про встановлення факту каліцтва може бути подана:

- самим потерпілим;
- членами його сім'ї у випадку втрати годувальника;
- утриманцями загиблого;
- законними представниками неповнолітніх;
- органами опіки та піклування;
- прокурором.

Заінтересованими особами у цих справах можуть бути, якщо заяву подає сам потерпілий, — Фонд соціального страхування від нещасних

випадків на виробництві та професійних захворювань України, а якщо інші особи, — також і управління Фонду соціального захисту населення України чи Пенсійного фонду України. Якщо суд під час прийняття заяви чи в процесі розгляду справи встановить наявність спору щодо відшкодування шкоди чи призначення пенсії, то суддя відмовляє у відкритті провадження, залишає заяву без розгляду та роз'яснює заявнику право на звернення до суду в позовному порядку за вирішенням трудового чи адміністративного спору.

Крім того, слід враховувати, що відповідно до п. 7 ст. 2 Закону від 8 липня 2011 р. № 3674-VI «Про судовий збір» (далі Закон — № 3674-VI) судовий збір не справляється за подання заяви про встановлення каліцтва, якщо це необхідно для призначення пенсії або одержання допомоги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

Встановлення фактів реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 256 ЦПК суд вправі розглядати справи про встановлення факту реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення за таких умов:

- якщо відповідний запис в органах РАЦСу не зберігся (відсутність архіву або відповідної книги реєстрації, а також за наявності книги, проте за відсутності запису в ній);

- якщо у поновленні такого запису органи РАЦСу відмовили у встановленому порядку;

- запис може бути поновлено лише на підставі рішення суду про встановлення факту реєстрації події.

Відмова зазначеного органу у поновленні запису підтверджується його письмовим висновком, наявність якого є необхідною умовою прийняття судом заяви про встановлення вказаного факту.

Статтями 18, 19 Закону від 24 грудня 1993 р. № 3807-XII «Про органи реєстрації актів цивільного стану», що діяв до 1 липня 2010 р., було передбачено, що реєстрації підлягають народження, смерть, одруження, розірвання шлюбу, встановлення батьківства, зміни прізвища, імені, по батькові.

Новим Законом від 1 липня 2010 р. № 2398-VI «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» у статтях 12—17 передбачена державна реєстрація народження фізичної особи та її походження, шлюбу, розірвання шлюбу, зміни імені та смерті. *Тобто в зазначених законах перелік*

актів цивільного стану, що підлягають державній реєстрації, є вичерпним. Проте у ст. 49 ЦК зазначено більш широкий перелік актів цивільного стану, що підлягають державній реєстрації, та включено також усиновлення, позбавлення та поновлення батьківських прав.

Із заявою про порушення справи можуть звернутися особи, для яких наявність факту реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення може породжувати юридичні наслідки. Із такою заявою мають право звернутися:

- особи, стосовно яких був здійснений реєстраційний запис, члени їх сім'ї;

- законні представники неповнолітніх та недієздатних;

- спадкоємці померлих.

До заяви про встановлення факту реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення можуть додаватися такі документи та докази:

- 1) довідка архіву органів РАЦСу, що підтверджує факт втрати у цих органах запису, та висновок районного (міського) відділу (бюро) РАЦСу про відмову в поновленні запису акта цивільного стану.

- 2) докази, що підтверджують наявність цього юридичного факту (документи, акти, листи ділового та особистого характеру, які містять інформацію про реєстрацію усиновлення, шлюбу, розірвання шлюбу, наприклад: довідку архіву РАЦСу про те, що актовий запис втрачено, довідки церковних архівів та інших установ, які реєстрували шлюб, виписку з паспорта, в яких є відмітка (штамп) про реєстрацію чи розірвання шлюбу, документи ділового характеру (анкети, особові справи), свідоцтва про народження дітей, де батьками зазначені заявники, актові записи про народження дітей, домові книги, показання свідків щодо факту реєстрації шлюбу, інші документи, які містять інформацію про реєстрацію чи розірвання шлюбу).

Із заявою про встановлення факту реєстрації шлюбу може звернутися подружжя або кожен із них. Якщо заяву подано лише одним із подружжя, то другий залучається до участі у справі як заінтересована особа.

Наприклад, Дунаєвецький районний суд Хмельницької області рішенням від 10 березня 2010 р. (справа № 2-5/10) задовольнив заяву Б.А. та встановив факт реєстрації шлюбу між нею та Б.В., який помер 4 червня 2008 р.

Суд встановив, що у свідоцтві про одруження Б.В. та Б.А. допущено помилку в написанні по батькові заявниці, з огляду на це нотаріус відмовив їй у видачі свідоцтва про право на спадщину.

Враховуючи мету встановлення цього факту, суду під час підготовки справи до розгляду потрібно було витребувати від нотаріуса інформацію щодо наявності спадкової справи та можливих спадкоємців після смерті Б.В. У разі виявлення таких залучити до участі у справі як заінтересованих осіб.

У матеріалах справи немає даних щодо неможливості органу, який видав свідоцтво про одруження з неправильним зазначенням по батькові заявниці, виправити цей недолік самостійно. Суд, встановивши факт реєстрації шлюбу, не зазначив у рішенні дати та місця його реєстрації, хоча у справі містяться достовірні дані про це. Крім того, у вступній частині рішення відсутні відомості щодо заінтересованої особи, яка брала участь у розгляді справи.

Вважається, що суд першої інстанції у наведеному вище прикладі справу про встановлення факту реєстрації шлюбу вирішив неправильно, оскільки за наявності збережених записів актів цивільного стану про реєстрацію або розірвання шлюбу цей факт встановлюється у позасудовому порядку. Щодо виправлення помилок в актових записах про реєстрацію шлюбу або розірвання, то ці питання у разі відмови органу РАЦСу внести виправлення слід вирішувати не в адміністративних судах, а в судах загальної юрисдикції, оскільки такий випадок пов'язаний із виконанням органами РАЦСу судового рішення, а не їх владних повноважень.

Встановлення фактів проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 256 ЦПК суд вправі розглядати справи про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу за таких умов: має місце спільне проживання чоловіка та жінки однією сім'єю, термін спільного проживання (не менше п'яти років); мета встановлення факту (розподіл спільно набутого майна, спадкування за законом), крім того, важливою складовою є відсутність спору про право.

Із прийняттям Сімейного кодексу України (далі — СК) законодавець закріпив рівні права чоловіка та жінки, які проживають у незареєстрованому шлюбі, зокрема на придбане майно в період цього шлюбу, а в ЦК — право на спадщину. Слід звернути увагу, що оскільки СК набрав чинності з 1 січня 2004 р. і зворотної сили не має, то положення ст. 74 цього Кодексу застосовуються виключно до правовідносин, які виникли після дати набрання ним законної сили.

Дещо інакше законодавець визначився із застосуванням ст. 1264 ЦК, у Перехідних положеннях якого зазначено, що правила кн. 6 цього Кодексу застосовуються також до спадщини, яка відкрилась, але ніким не була прийнята до набрання чинності ЦК.

Водночас слід зазначити, що проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них права першої черги спадкоємців спадкування за законом.

До заяви про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу додаються документи та докази того, що між заявником та іншою особою (померлим) мали місце фактичні шлюбні стосунки (свідоцтва про народження дітей, довідки з місця проживання, свідчення свідків, листи ділового та особистого характеру тощо). Також це можуть бути: свідоцтво про смерть одного із «подружжя», свідоцтва про народження дітей, в яких чоловік у добровільному порядку записаний як батько, виписки з погосподарських домових книг про реєстрацію чи вселення; докази про спільне придбання майна як рухомого, так і нерухомого (чеки, квитанції, свідоцтва про право власності); заяви, анкети, квитанції, заповіти, ділова та особиста переписка, з яких вбачається, що «подружжя» вважали себе чоловіком та дружиною, піклувалися один про одного; довідки житлових організацій, сільських рад про спільне проживання та ведення господарства.

Наприклад, Алуштинський міський суд АР Крим рішенням від 15 вересня 2010 р. відмовив у задоволенні заяви І., заінтересовані особи — фінансово-економічний відділ ГУ МВС України в АР Крим, управління праці та соціального захисту населення Алуштинської міської ради, про встановлення факту проживання однією сім'єю.

Суд дійшов висновку, що заява не підлягає задоволенню, оскільки факт спільного проживання однією сім'єю з померлим Б. у період з 1997 р. по 2009 р. заявницею не доведений, не надано жодного допустимого доказу на підтвердження вимог про визнання цього факту. Під час розгляду справи встановлено, що заявниця І. та Б. проживали в одному будинку, але в різних квартирах, кожен із них самостійно сплачував комунальні послуги. Б. як інвалід І групи, потребував постійного стороннього догляду, за що отримував додаткову надбавку до пенсії. Свідки підтвердили, що дійсно І. доглядала за Б., але доказів того, що вони були сім'єю, не надано.

Встановлення зазначеного факту заявниці необхідно для отримання пільг з оплати кому-

нальних послуг, однак із матеріалів справи вбачається, що у квартирі, де мешкав Б., заявниця не зареєстрована, право на зазначені пільги на неї не поширюються. Суд не встановив наявності між І. та Б. взаємних прав і обов'язків, ведення спільного бюджету, облаштування та ведення сімейного побуту, що передбачає поняття «сім'я», а тому в задоволенні заяви відмовив. Апеляційний суд АР Крим ухвалою від 1 грудня 2010 р. апеляційну скаргу І. відхилив, рішення міського суду від 15 вересня 2010 р. залишив без змін.

При подачі однією особою заяв про встановлення декількох фактів, що мають юридичне значення, усі ці заяви можуть бути об'єднані та розглянуті у суді в одному провадженні.

Встановлення фактів належності правовстановлюючих документів

Інколи трапляються випадки, коли громадяни не можуть використовувати правовстановлюючі документи, оскільки зазначені в них прізвище, ім'я, по батькові, місце чи час народження не відповідають записам у паспорті чи свідоцтві про народження або в інших документах, які хоч і не посвідчують особу, але є необхідними для підтвердження певного права.

Коли установи, які видали ці документи, не можуть виправити допущені в них помилки, відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 256 ЦПК громадяни мають право звернутися до суду із заявою про встановлення факту належності правовстановлюючого документа. Проте сам по собі факт належності документа не породжує для його власника жодних прав, юридичне значення має той факт, що підтверджується документом. Таким чином, для заявника важливо не так саме одержання документа, як оформлення особистих чи майнових прав, що випливають із цього факту. Це означає, що в судовому порядку можна встановити належність громадянину такого документа, який є правовстановлюючим.

Для порушення в судах справ про встановлення належності правовстановлюючих документів необхідно подавати заяву з доказами того, що цей документ належить заявнику і що організація, яка його видала, не може внести до нього відповідні виправлення. У цих справах суд встановлює належність особі правовстановлюючих документів, а не тотожність прізвища, імені, по батькові, неоднаково названих у різних документах, неприсвоєння чи залишення одного з них.

Слід, однак, враховувати, що заяви про встановлення із зазначених підстав факту належності особі вироку або рішення суду, квитка про член-

ство в об'єднанні громадян, військового квитка, посвідчення до ордена чи медалі, паспорта чи свідоцтва, що видають органи РАЦСу, та інших документів, які посвідчують особу, не підлягають розгляду в порядку, передбаченому ст. 256 ЦПК, оскільки ці питання вирішуються органом, який видає документ.

Зокрема, Хорольський районний суд Полтавської області у справі № 20-92/10 встановив факт належності заявнику Л. посвідчення учасника бойових дій, виданого Хорольським районним військовим комісаріатом, в якому неправильно зазначено його ім'я. Рішення місцевого суду у зазначеній справі не відповідає вимогам ч. 3 ст. 256 ЦПК. Подібні заяви не підлягають розгляду в окремому провадженні, оскільки ці питання вирішує орган, який видав документ.

Не підлягають розгляду в судах заяви про встановлення факту безпосередньої участі протягом певного періоду на будь-яких роботах, пов'язаних із ліквідацією наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, а також у роботах на діючих пунктах санітарної обробки людей і дезактивації техніки.

Водночас на підставі п. 6 ч. 1 ст. 256 ЦПК суд може встановлювати факти належності особі документів, що посвідчують особу, наприклад: довідок про поранення чи перебування у госпіталі через поранення, повідомлення військових частин, військкоматів та інших органів військового управління про загибель чи безвісну відсутність у зв'язку з обставинами військового часу, а також заповіту, страхового свідоцтва (полісу), ощадної книжки, трудової книжки, іншого документа про трудовий стаж, довідки про реабілітацію тощо.

Заяву про встановлення факту належності правовстановлюючого документа можуть подавати:

- особа–власник правовстановлюючого документа, якій необхідно довести належність цього документа їй;
- спадкоємці померлої особи–власника цього документа для оформлення спадкових прав;
- утриманці померлого для одержання пенсії;
- прокурор у порядку статей 45, 46 ЦПК;
- інші особи, які заінтересовані у встановленні факту.

Заінтересованими особами залежно від мети встановлення факту можуть бути: військкомати, органи внутрішніх справ, управління соціального захисту населення, управління Пенсійного фонду України, територіальна громада, фінансові органи, органи виконавчої влади з питань житлово-комунального господарства, навчальні заклади, ощадкаси, органи страхування тощо.

Тобто при розгляді цих справ суд встановлює саме належність особі документа, а не тотожність осіб, які неоднаково названі у різних документах. Разом з тим цей порядок не застосовується, якщо виправлення в таких документах належним чином не застережені або їх реквізити нечітко виражені внаслідок тривалого використання, неналежного зберігання тощо. Відповідно до чинного законодавства це є підставою для вирішення питання про встановлення факту, про який ідеться в документі.

Крім того, слід враховувати, що описки та помилки в судовому рішенні виправляються не шляхом встановлення факту належності правовстановлюючого документа, а шляхом виправлення описки у порядку, передбаченому ст. 219 ЦПК.

Встановлення інших фактів, що мають юридичне значення

Суди встановлюють також інші факти, від яких залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав фізичних осіб, якщо чинне законодавство не передбачає іншого порядку їх встановлення (ч. 2 ст. 256 ЦПК).

Якщо стосовно категорій справ про встановлення фактів, безпосередньо зазначених у пунктах 1—8 ч. 1 ст. 256 ЦПК, склалася певна судова практика, то щодо інших фактів, за встановленням яких звертаються громадяни, нерідко виникають питання, а саме: чи можна встановлювати цей факт, чи є інший передбачений законодавством спосіб вирішення складного питання.

Так, у порядку ч. 2 ст. 256 ЦПК суди встановлюють факти, що породжують право особи на набуття громадянства України, зокрема постійного проживання на території України.

Встановлення факту постійного проживання на території України на момент проголошення незалежності України або набрання чинності Законом від 18 січня 2001 р. № 2235-III «Про громадянство України» (далі — Закон № 2235-III) є підставою для оформлення належності до громадянства України відповідно до пунктів 1, 2 ч. 1 ст. 3 цього Закону. **Юридичне значення має лише факт постійного проживання на території України дитини, батьків дитини (одного з них) або іншого її законного представника на момент проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.) або набрання чинності Законом № 2235-III (13 листопада 1991 р.).**

Для встановлення факту належності до громадянства України відповідно до положень ст. 256 ЦПК та залежно від підстав цього встановлення предметом розгляду в суді можуть бути заяви

про встановлення таких фактів: постійного проживання на території України станом на 24 серпня 1991 р.; постійного проживання на території України станом на 13 листопада 1991 р.; постійного проживання дитини на території України станом на 24 серпня 1991 р. або станом на 13 листопада 1991 р.; постійного проживання на території України батьків (одного з них) дитини або іншого законного представника, з яким дитина постійно проживала станом на 24 серпня 1991 р. чи 13 листопада 1991 р.; постійного проживання особи на території України чи УРСР на момент набрання законної сили вироку суду; наявності родинних зв'язків заявника з його батьками (усиновителями, з дідом, бабою); постійного проживання на території України діда та баби заявника; народження на території України батьків заявника, діда чи баби тощо. У зазначених справах як заінтересовані особи повинні брати участь відповідні органи служб громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб.

Так, Білогірський районний суд АР Крим рішенням від 22 червня 2010 р. задовольнив заяву Г.А. про встановлення факту постійного проживання заявника у с. Русаківка Білогірського району АР Крим з вересня 1991 р. по теперішній час за таких підстав: суд встановив, що згідно з паспортом громадянина СРСР Г.А. народився у Вірменії, відповідно до записів трудової книжки заявник із 26 травня 1994 р. по 30 квітня 1998 р. працював на посадах лісоруба та лісника у Білогірському державному лісогосподарському підприємстві, на підставі довідки виконавчого комітету Русаківської сільської ради Білогірського району АР Крим від 6 травня 2010 р. Г.А. проживає на території Русаківської сільської ради Білогірського району АР Крим з 11 вересня 1991 р., має сім'ю: дружину П., 1966 р. н., сина Г.Г., 1989 р. н., дочку Г.С., 1988 р. н., які є громадянами України. Встановлення цього факту має для Г.А. юридичне значення, оскільки дозволяє йому реалізувати право на отримання громадянства та паспорта громадянина України.

Судам слід мати на увазі, що питання встановлення, оформлення та перевірки належності до громадянства України, прийняття до громадянства України, оформлення набуття громадянства України, припинення громадянства України, скасування рішень про оформлення набуття громадянства України, а також процедури подання цих документів та провадження за ними врегульовано, крім Закону № 2235-III, також Указом Президента України від 27 березня 2001 р. № 215/2001 «Питання організації виконання Закону України

«Про громадянство України», яким затверджений Порядок провадження за заявами і поданнями з питань громадянства України та виконання прийнятих рішень (далі — Порядок).

Відповідно до положень Закону № 2235-III та Порядку заявник повинен, зокрема, подати документи, що підтверджують народження заявника на території України чи постійне проживання на ній, або підтверджують родинні відносини з такою особою, або рішення суду.

Таким чином, судам слід чітко дотримуватися вимог зазначених нормативних актів, що регулюють питання громадянства стосовно позасудового порядку вирішення набуття чи прийняття до громадянства України, а також у разі, коли встановлення юридичного факту не тягне для заявника правових наслідків, судам слід закривати провадження у таких справах.

Встановлення судом факту володіння будівлею на праві власності можливе, якщо у заявника загублено або втрачено правовстановлюючий документ на будівлю та зазначений факт не може бути підтверджений у позасудовому порядку. На підтвердження цього факту заявник подає докази щодо неможливості одержання ним відповідного документа або його поновлення.

Слід розрізняти судовий порядок встановлення факту володіння будівлею на праві приватної власності від судового порядку визнання права власності на будівлю. У першому випадку справи розглядаються в порядку окремого провадження, що передбачено статтями 234, 256 ЦПК, у другому — у позовному провадженні за нормами ЦК.

Так, у справі за заявою Ш. про встановлення факту права власності на квартиру у житловому будинку по вул. 40 років Радянської України у м. Запоріжжі, заінтересована особа — ОП «Запорізьке міжміське бюро технічної інвентаризації» (далі — БТІ), заявник послався на те, що купив цю квартиру в 1995 р. за біржовою угодою, укладеною на Запорізькій регіональній біржі нерухомості. Цей договір був належним чином зареєстрований у БТІ, однак оригінал договору в подальшому Ш. втратив. Посилаючись на те, що цієї біржі на сьогодні не існує, заявник звернувся до суду із зазначеною вище заявою. Крім того, він зазначив, що дублікат біржової угоди купівлі-продажу нерухомості не є підставою для проведення реєстрації права власності на нерухомість відповідно до Тимчасового положення про порядок реєстрації прав власності на нерухоме майно, затвердженого наказом Міністерства юстиції від 7 лютого 2002 р. № 7/5, тому отримати правовстановлю-

ючий документ на квартиру в позасудовому порядку вважав неможливим.

Суддя Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя ухвалою від 22 червня 2009 р. цю заяву залишив без руху та запропонував заявнику уточнити коло заінтересованих осіб. Заявник додатково зазначив заінтересовану особу — АТ «Запорізька регіональна біржа нерухомості», хоча в заяві зауважив, що ця біржа вже не існує.

Зазначений суд рішенням від 17 вересня 2010 р. заяву Ш. задовольнив, встановивши юридичний факт, що Ш. на підставі угоди купівлі-продажу № 1221, зареєстрованої 17 лютого 1995 р. з АТ «Запорізька регіональна біржа нерухомості», належить на праві власності квартира по вул. 40 років Радянської України.

Зазначене рішення ніким не оскаржене і набуло законної сили. Проте воно викликає сумнів щодо вирішення цієї справи саме в окремому провадженні.

Пунктом 17 постанови Пленуму № 5 дійсно передбачено встановлення факту володіння громадянином жилим будинком на праві власності, якщо власником був втрачений правовстановлюючий документ на цей будинок і немає можливості підтвердити наявність права власності не в судовому порядку. У цих справах заявник має подати докази про відсутність можливості одержання чи відновлення відповідного документа про право власності та про те, що на підставі цього документа жилий будинок належав йому на праві власності.

Із матеріалів справи вбачається, що в БТІ за Ш. зареєстровано право власності на цю квартиру на підставі зазначеної біржової угоди ще в 1995 р., коли діяв інший порядок реєстрації та біржові угоди також були підставою для реєстрації права власності на об'єкти нерухомості. Оригінал біржової угоди наявний у матеріалах інвентарної справи в БТІ. Тому, на нашу думку, не втрачено можливості отримати свідоцтво про право власності через звернення до БТІ, відмову якого в цьому заявник до матеріалів справи не додав.

Крім того, зазначена постанова Пленуму була прийнята в 1995 р. та зміни до неї внесені в 1998 р. Однак із 2004 р. набрав чинності новий ЦК, у якому наявна ст. 392 ЦК, яка безпосередньо передбачає право власника майна пред'явити позов про визнання його права власності у разі втрати ним документа, який засвідчує право власності.

Не підлягають розгляду в порядку окремого провадження також заяви про встановлення факту володіння будинком на праві власності, якщо

будівництво не закінчено і будинок не прийнятий в експлуатацію або його збудовано самовільно чи зареєстровано за іншою особою, або придбано заявником за неналежно оформленою угодою.

Заяви про встановлення факту батьківства (материнства) суд розглядає у разі смерті особи, яку заявник визнає батьком (матір'ю) дитини, і вирішує їх з огляду на обставини, передбачені статтями 125, 130 СК.

Передумовою звернення до суду із заявою про встановлення батьківства є смерть особи, батьківство якої встановлюється, або оголошення її померлою. При цьому слід враховувати дату народження дитини: якщо помер батько дитини, яка народжена після 1 січня 2004 р., факт його батьківства може бути встановлений на підставі різних доказів (зокрема, висновку судово-медичної експертизи).

Встановлення факту батьківства можливе стосовно дітей, які народилися до 1 жовтня 1968 р. від осіб, котрі не перебували в зареєстрованому шлюбі, у разі смерті особи, на утриманні якої перебувала дитина, і якщо остання визнавала себе її батьком до цієї дати. Такий факт може бути встановлений стосовно дитини, яка народилася після смерті особи, котра під час вагітності матері визнавала себе батьком майбутньої дитини. Справи про встановлення батьківства стосовно дітей, які народилися після 1 жовтня 1968 р., при житті батьків розглядаються в порядку позовного провадження.

Походження дитини від батьків, які не перебувають між собою в зареєстрованому шлюбі, встановлюється шляхом подачі спільної заяви батьком і матір'ю дитини до органів РАЦСу. Через відсутність такої заяви батьківство може бути встановлено судом у порядку позовного провадження за заявою одного з батьків або опікуна (піклувальника) дитини, особи, на утриманні якої вона перебуває, а також самої дитини після досягнення нею повноліття. Суд бере до уваги спільне проживання та ведення спільного господарства матір'ю дитини і відповідачем до народження дитини або спільне виховання чи утримання ними дитини, або докази, що з достовірністю підтверджують визнання відповідачем батьківства.

Заяви про встановлення фактів батьківства чи визнання батьківства розглядаються судом, якщо у свідоцтві про народження певна особа не зазначена батьком дитини (запис про батька відсутній або здійснено за вказівкою матері), і можуть бути подані матір'ю, опікуном, піклувальником дитини чи нею самою після досягнення повноліття.

На практиці суди загалом правильно вирішують такі справи, однак трапляються помилки.

Наприклад, 2 вересня 2010 р. до суду звернувся Л.А.М., заінтересована особа — Пролетарський районний відділ РАЦСу м. Донецька і Л.С.Д., про встановлення батьківства.

Заявник послався на те, що він народився 20 лютого 1987 р. у м. Донецьку. У його свідоцтві про народження зазначено, що батьками є: батько — Л.М.М., мати — Л.С.Д. Через те, що мати з його справжнім батьком не перебували у шлюбі, запис про батька зроблений зі слів матері. Від народження заявник знав, що його батько — Є.М.М. З ним вони проживали однією сім'єю, чоловік виховував, забезпечував його з матір'ю матеріально та був його біологічним батьком.

21 липня 2010 р. Є.М.М. помер. Враховуючи, що батько на день смерті отримував пенсію, а заявник є інвалідом з дитинства, вирішив після смерті батька переоформити його пенсію на себе у зв'язку із втратою годувальника. Проте дізнався, що в його свідоцтві про народження неправильно зазначені відомості про батька. Факт того, що Є.М.М. є його батьком, підтверджується такими доказами: у його свідоцтві про народження ім'я і по батькові батька — М.М., і Є.М.М. мав таке саме ім'я та по батькові. Померлий за національністю — мордвин, і заявник має таку ж національність. Під час його народження батьки проживали за однією адресою, а протягом певного часу батько навіть був зареєстрований за адресою батьків матері. Довідкою житлової організації підтверджено, що померлий з ними проживав з 1988 р. і був зареєстрований у квартирі як його батько. На підставі статей 128 і 130 СК заявник просив визнати Є.М.М. його батьком.

Пролетарський районний суд м. Донецька рішенням від 21 вересня 2010 р. задовольнив заяву Л.А.М., встановивши, що батьком Л.А.М., 20 лютого 1987 р. н., є Є.М.М., який помер 21 липня 2010 р.

Розглядаючи справу, суд першої інстанції керувався правилами ст. 125, 130 СК, які передбачають встановлення факту батьківства за рішенням суду, та ст. 128 СК, яка передбачає визнання батьківства за рішенням суду.

При цьому суд не звернув уваги на те, що справи за заявами про встановлення фактів батьківства розглядаються за правилами окремого провадження, а відповідно до ст. 128 СК справи про визнання батьківства — за правилами позовного провадження. У першому випадку передумовою звернення до суду за заявою про встановлення факту батьківства є

смерть особи, батьківство якої встановлюється, а в другому — особа, батьківство якої встановлюється в судовому порядку, є відповідачем у справі.

Також у порядку окремого провадження встановлюються й інші факти.

Наприклад, Л.В. звернулася до суду із заявою про встановлення факту тотожності житлового приміщення, в якій зазначила, що вони з матір'ю — співвласники квартири за адресою: м. Запоріжжя, вул. Основна, 144, кв. 1 у рівних частках, по ½ у кожного. 5 травня 2010 р. її мати померла, заповівши їй свою частку квартири, але в заповіті будинок зазначено за № 144/143, тому нотаріальна контора відмовляє їй у видачі свідоцтва про право на спадщину. Оскільки це є той самий кутовий будинок, але в документах його номер зазначений по-різному, просила суд встановити факт тотожності житлового приміщення за адресами: м. Запоріжжя, вул. Основна, 144/143, кв. 1 та м. Запоріжжя, вул. Основна, 144, кв. 1, від якого залежить виникнення у неї права власності на нерухоме майно в порядку спадкування.

Заводський районний суд м. Запоріжжя рішенням від 9 грудня 2010 р. задовольнив заяву Л.В., встановивши факт тотожності житлового приміщення за адресою: м. Запоріжжя, вул. Основна, 144/143, кв. 1, зазначеного в заповіті Л.О. від 14 квітня 2007 р., та житлового приміщення за адресою: м. Запоріжжя, вул. Основна 144, кв. 1, яке належить на праві власності по ½ частці Л.О. та Л.В.

Зазначене рішення ніким не оскаржене та набрало законної сили, проте викликає сумнів його правильності.

Процесуальний порядок розгляду справ зазначеної категорії

Процесуальний порядок розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення, передбачений статтями 234, 235, 256—259 ЦПК. Зокрема, ст. 235 ЦПК визначено, що суд під час розгляду справ окремого провадження повинен:

- роз'яснити особам, які беруть участь у справі, їх права та обов'язки;
- сприяти у здійсненні та охороні гарантованих Конституцією і законами України прав, свобод чи інтересів фізичних або юридичних осіб;
- вжити заходів щодо всебічного, повного і об'єктивного з'ясування обставин;

– з метою з'ясування обставин справи за власною ініціативою витребувати необхідні докази;

– розглянути справу з дотриманням загальних правил, встановлених цим Кодексом, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду;

– розглянути справу за участю заявника і заінтересованих осіб або за участю представника заявника і заінтересованих осіб.

Щодо розгляду цієї категорії справ є застереження, передбачені зазначеною статтею, а саме:

– справи окремого провадження не можуть бути передані на розгляд третейського суду;

– такі справи не можуть бути закриті у зв'язку з укладенням мирової угоди;

– при ухваленні судом рішення судові витрати не відшкодовуються, якщо інше не встановлено законом.

Для забезпечення правильного і своєчасного розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення, після відкриття провадження у справі суддя зобов'язаний провести певні підготовчі дії, передбачені законом: з'ясувати, які фізичні та юридичні особи можуть бути заінтересовані у вирішенні цієї справи і підлягають виклику в судові засідання; визначити предмет доказування; встановити, чи передбачено законодавством позасудовий порядок вирішення справи; перевірити наявність доказів, що надані заявником, та у разі необхідності з дотриманням процесуального порядку сприяти витребуванню доказів, що підтверджують заявлену вимогу.

Визначення предмета доказування у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, залежить від точного тлумачення їх законодавчого формулювання. Визначаючи предмет доказування у цій категорії справ, необхідно враховувати норми матеріального права, які регулюють правовідносини.

У разі звернення до суду із заявою про встановлення факту, що не має юридичного значення, слід відмовляти у відкритті провадження у справі відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 122 ЦПК або ж у разі його помилкового відкриття — закрити провадження у справі з підстав, передбачених п. 1 ч. 1 ст. 205 ЦПК.

Відповідно до ст. 257 ЦПК усі справи за заявами про встановлення фактів, що мають юридичне значення, розглядаються в судах за місцем проживання заявника. Місце виникнення або реєстрації факту, що має юридичне значення, не впливає на визначення підсудності справи, за винятком виключної підсудності, передбаченої ст. 114 ЦПК.

Заяви у справах окремого провадження відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 4 Закону № 3674-VI сплачуються за ставкою в 0,1 розміру мінімальної заробітної плати (раніше оплачувалися державним митом у розмірі 0,5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян відповідно до ч. 1 ст. 3 Декрету Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 р. № 7-93 «Про державне мито»).

Суди першої та апеляційної інстанцій при розгляді справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення, загалом дотримуються процесуального порядку розгляду справ зазначеної категорії, однак допускають помилки.

Одним із найбільш поширених порушень норм процесуального права у місцевих судах став розгляд справ з порушенням вимог ч. 6 ст. 235 ЦПК, коли виникає спір про право і суди в порядку окремого провадження помилково розглядають спори, які повинні вирішуватися в порядку позовного провадження, що призводить до скасування судових рішень.

Притягнення до участі у справі окремого провадження всіх заінтересованих осіб має важливе значення, оскільки допомагає суду уникнути ухвалення незаконного рішення, повно і всебічно дослідити всі обставини справи.

На практиці судді не встановлюють кола заінтересованих осіб і навіть за наявності відомостей про них не викликають їх у судові засідання для участі у справі.

Наприклад, Камінь-Каширський районний суд Волинської області рішенням від 12 листопада 2010 р. за заявою К.В.І. встановив факт родинних відносин, а саме, що К.С.В. та К.А.В. є сином і дочкою К.В.І. Дочка К.А.В. не зазначена в заяві як заінтересована особа та не викликала в судові засідання, однак суд вирішив вимогу стосовно неї без її участі в судовому засіданні.

Іноді судді залишають заяви без розгляду у разі неправильного визначення заінтересованих осіб, проте така позиція не є правильною, оскільки процесуальним законом не передбачено таких підстав для залишення заяв без розгляду.

Часто суди на порушення вимог норм ЦПК зобов'язують заінтересовану особу здійснити певні дії, хоча в силу своїх процесуальних прав лише на відповідача в позовному провадженні у справі можна покласти зобов'язання на виконання певних дій.

Так, Московський районний суд м. Харкова рішенням від 1 червня 2010 р. у справі за заявою Т.О.О. про встановлення факту, що має юридичне значення, заінтересовані особи — Т.Є.О., Москов-

ський відділ РАЦСу Харківського міського управління юстиції, зобов'язав зробити актовий запис про народження 7 березня 2004 р. у м. Харкові Т.В.Є. (справа № 2-0-121/10).

Суди першої інстанції також помилково розглядають цю категорію справ заочно. Заочний розгляд справ передбачено лише для позовного провадження у разі неявки у судові засідання відповідача (ст. 224 ЦПК).

Наприклад, Московський районний суд м. Харкова заочним рішенням від 22 вересня 2010 р. у справі за заявою В. встановив факт родинних відносин, заінтересована особа — Харківська міська рада, К. Суд встановив, що В., 26 серпня 1941 р. н., є двоюрідною тіткою Г., померлої 19 жовтня 2009 р. (справа № 2-0-314/10).

При подачі однією особою заяв про встановлення декількох фактів, що мають юридичне значення, усі ці заяви відповідно до правил статей 15, 16, 118 ЦПК можуть бути об'єднані та розглянуті судом в одному провадженні. Інші вимоги не можуть розглядатись у провадженні про встановлення цих фактів.

Неправильною є практика судів про *призначення попереднього судового засідання в справах окремого провадження та ухвалення рішення на стадії попереднього розгляду.*

Статтею 130 ЦПК встановлено, що у попередньому судовому засіданні може бути ухвалене рішення у разі визнання позову відповідачем. Крім того, ст. 174 ЦПК передбачено, що у разі визнання відповідачем позову суд за наявності для того законних підстав ухвалює нове рішення про задоволення позовних вимог.

Окреме провадження відрізняється від інших видів провадження суттєвими особливостями, серед яких головним є відсутність сторін з протилежними юридичними інтересами.

Проте суди в деяких областях всупереч нормам ЦПК призначають попередні судові засідання та в деяких випадках ухвалюють рішення на цій стадії (наприклад, у Ковельському міськрайонному суді Волинської області, зокрема, справа за заявою Х. про встановлення факту належності правовстановлюючого документа; справа за заявою Л. про встановлення факту прийняття спадщини та ухвалення рішення; у Городівському районному суді Волинської області, зокрема, справа за заявою Д. про встановлення факту отримання каліцтва та ухвалення рішення).

Відповідно до ст. 130 ЦПК не передбачені випадки виключення певних категорій справ, за якими проводиться попереднє судові засі-

дання, тому в кожній справі про встановлення фактів, що мають юридичне значення, суддя може провести її підготовку до розгляду, зокрема, з'ясувати, які фізичні та юридичні особи можуть бути заінтересовані у вирішенні цієї справи і підлягають виклику в судове засідання, у необхідних випадках запропонувати заявникові та заінтересованим особам подати додаткові докази на підтвердження заявлених вимог чи заперечень проти них.

Деякі суди все ж таки проводять попереднє судове засідання у справах цієї категорії та залучають як заінтересовану особу саме ті органи, у сфері регулювання яких знаходиться той факт, про встановлення якого подано заяву. Інші суди з огляду на специфіку справ цієї категорії, де є важливим саме участь відповідного органу як заінтересованої особи, залишають заяву без руху для уточнення заявником кола осіб і таким чином виходять із цього становища, хоча вимогами ст. 121 ЦПК не передбачено такої підстави для залишення заяви без руху.

Суддя в ухвалі про відкриття провадження у справі зазначає про вилучення зі складу заінтересованих осіб, вказаних у заяві як органи, які, на думку суду, не мають відношення до факту, що встановлюється.

Інколи заявники просять встановити такий факт, формулювання якого не відповідає вимогам закону, крім того, не зазначають у заяві мети та причини неможливості іншим способом вирішити питання. Проте суди не залишають такі заяви без руху для усунення цих недоліків, а розглядають їх по суті та задовольняють вимоги.

Рішення суду, постановлене у справі, має відповідати вимогам статей 259 та 215 ЦПК. У ньому має бути зазначено: факт, встановлений судом, мета його встановлення; докази, на підставі яких суд встановив цей факт. Рішення суду про встановлення факту, який підлягає реєстрації актів цивільного стану або оформленню в нотаріальних органах, не замінює документів, що видаються цими органами, а є лише підставою для їх одержання. Рішення, яке набрало законної сили, згідно зі ст. 14 ЦПК стає обов'язковим для орга-

нів, які реєструють факти, що мають юридичне значення, або оформляють права, які виникають у зв'язку із встановленим у суді факту.

Якщо в рішенні суду є недоліки, які перешкоджають надалі у видачі заявнику потрібних документів, вони можуть бути усунуті судом за правилами, передбаченими статтями 219, 221 ЦПК.

Проаналізувавши судову практику з розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення, необхідно звернути увагу на таке:

1) при вирішенні питання про юрисдикційність справи необхідно враховувати норми законодавчих актів, якими передбачено позасудовий порядок встановлення певних фактів, що мають юридичне значення;

2) вирішуючи питання щодо прийняття заяв про встановлення фактів, що мають юридичне значення, необхідно враховувати, що ці заяви повинні відповідати загальним правилам щодо змісту і форми позовної заяви. Якщо в заяві не зазначено, який конкретно факт просить встановити заявник, з яких причин неможливо одержати або відновити документ, що посвідчує цей факт, якими доказами цей факт підтверджується, або до заяви не приєднано довідки про неможливість одержання чи відновлення необхідних документів, суддя постановляє ухвалу про залишення заяви без руху і надає заявникові строк для усунення недоліків;

3) для забезпечення правильного і своєчасного розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у кожній справі після відкриття провадження суддя зобов'язаний провести підготовчі дії, зокрема з'ясувати, які фізичні особи й організації можуть бути заінтересовані у вирішенні цієї справи і підлягають виклику до судового засідання; у необхідних випадках запропонувати заявникові та заінтересованим особам подати додаткові докази на підтвердження заявлених вимог чи заперечень проти них;

4) слід мати на увазі, що справи зазначеної категорії мають розглядатися у порядку, передбаченому гл. 6 розд. IV ЦПК, за участю заявників та заінтересованих осіб.